

K r u g o v i

Moj pradedu Filip Polak oženio se sa Fani Hercl koja je rođena u Zemunu 1851. godine. Počeli su kao siromašni ljudi i prodavali povrće na pijaci u Zemunu. Radom i veštom trgovinom sticali su postepeno – što se ogledalo i na odgoju njihove dece: najstarije je bilo gotovo nepismeno, a mlađa su dobijala sve bolje obrazovanje. Moja prabaka Fani je izrodila desetoro dece - živo je ostalo samo šest: Hana, Julius, Perla, Rozalija, Aladar i Jozef. Aladar je bio pretposlednji u nizu njene dece koja su preživela, tada često smrtonosne, dečije bolesti. Rodio se u Zemunu 1890. godine, u vreme kada je, u ovom delu zemlje, reka Sava bila granica: južno od nje bila je Srbija, a severno Austrougarska. Živeo je svega 26 godina ali mi se sada čini da je njegov život, meni nedovoljno poznat, deo tajanstvenog kruga, (ili možda spirale) kojima se početak i kraj ne mogu naslutiti. Zbog toga sam i odlučio da ono što o njemu znam zabeležim.

I

Aladar je, po pričanju moje bake Rozalije i sačuvanim fotografijama, bio veoma lep mladić, malo bolešljiv, i (možda baš zbog toga) veoma sklon knjizi. Rano je počeo da se bavi poezijom. Nedavno sam pronašao jednu knjižicu njegovih stihova pisanih na nemačkom jeziku.*¹ Izdao ih je pod pseudonimom Radala. Rođen u vreme kada su njegovi roditelji već bili imućni on je, završio gimnaziju u Zemunu i potom nastavio školovanje na Pravnom fakultetu u Zagrebu.

Želeo je da postane advokat i da, na sudu, brani ljude. Napisao je jednu pesmu u kojoj se zaricao da nikada neće pisati tužbe.

Diplomirao je 1914. godine. Njegova svedočanstva, indeks i nekoliko fotografija su, sticajem nekih čudnih okolnosti, sačuvani i dospeli su mi nedavno u ruke (slike na sledećoj strani – Aladarov indeks sa kr. sveučilišta *Franje Josipa I* u Zagrebu iz 1909. godine, i dve fotografije slikane u fotostudiju KAMMERPHOTOGR. R.Gatter, u Glavnoj ulici broj 18 u Zemunu).

*¹ Aladar Polak, Radala, "Frühlingsblüten - Frühlingsreif", Verlags-Anstalt Reform, Wien, 1911.

Slika posjednika

Br. 1.

Indeks predavanja

(index lectionum)

slušača (studiosi) *Madar Pollok*

rodom iz (oriundi) *Demetrije Jigona*

Kann vor Nicht-Nachweis seiner schriftl. Zeugnisse zu den Staats- und strengen Prüfungen nicht zugelassen werden.

Wien, am *29. Juni 1909*
Der Dekan

Upisan
(Inscriptus)

u (in) *jur. o. k. R.* fakultetu (facultate)

kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.
(reg. litterarum universitatis Francisci Josephi I. Zagrabienis)

dne (die) *1. listopada* 19*09*.

Vlastoručni potpis posjednika:
Demetrije Jigona

U Zagrebu, dne *1. listopada* 19*09*.

U Zagrebu je, za vreme studija, upoznao jednu devojkicu i strasno se zaljubio u nju. Ljubav je, izgleda bila obostrana, pale su romantične zakletve o večnoj vernosti i ljubavi, kovani su planovi za budućnost... Venčaće se čim Aladar, po završetku studija, odsluži vojni rok.

Aladar je, pred odlazak u vojsku, svoje najveće blago – tri knjižice stihova, koje je od 1911. do 1914., pisao – ostavio devojci. Ona je, kao osoba koja je njegovu poeziju volela i razumela, bila najdostojnija da bude čuvar njegovih svezaka.

Vojsku je, koliko znam, služio u Beču. Svojoj devojci je pisao redovno. Ta pisma, naravno, nisu sačuvana ali, po onome što o njegovoj prirodi znam, verovatno su bila lepa i poetski nadahnuti. O njoj, o njenoj prirodi i njenim sklonostima, ne znam ništa. Ne znam ni koliko je bila sklona pisanju pisama.

Znam samo da je Aladar, vrativši se (verovatno zbog bolesti) vrlo brzo iz vojske, zatekao stan svoje drage prazan i da je saznao da se ona, ne obavestivši ga o tome, udala. Sveske sa njegovim stihovima su, činilo se, zauvek nestale.

II

Aladar je još ranije, preveo jedan deo knjige „Konvencionalne laži kulturnog čovečanstva“.*² U predgovoru je napisao: ... „*Ne molim, već zahtijevam, da mi javno mnijenje kroz prste gleda, ako možda prijevod ne odgovara duhu hrvatskoga jezika, što mi se ne bi smjelo zamjeriti, budući da je meni Židovu, ali dobrom i iskrenom hrvatskom patrioti, na žalost materinski jezik njemački. Ali ipak zato ne htjedoh zalutati kao onaj „Putnik“ već izlazim pred javnost odmah u jeziku onoga naroda, u kojemu živim i s kojim osjećam, ma da sam kod njega samo rado ili nerado vidjeni gost.*

ZEMUN, mjeseca srpnja 1911.“

Kada je Austrougarska, objavila rat Srbiji, Aladar je dobio poziv da se javi u svoju jedinicu. Vaspitan u duhu građanske poslušnosti on taj poziv nije

*² Dr. Max Nordau: „Konvencionalne laži kulturnog čovečanstva“ - ‘LAŽ U BRAKU’, Preveo Aladar Polak, Radala. Tiskara Jovana Puljo, Zemun, 1911.

mogao da izbegne, a nesnosna mu je bila pomisao da će morati da puca na nekoga, da puca na ljude samo zbog toga što žive na drugoj obali neke reke. Zbog toga se, umesto da uđe u voz koji će ga odvesti na front, bacio pod točak tog istog voza... Jedan vojnik ga je, u poslednjem trenutku, spasao izvukavši ga sa pruge. Ipak, izgubio je stopalo jedne noge. Odvezli su ga u vojnu bolnicu u Szolnoku.

Dok ovo pišem prisećam se Crnjanskog, njegove *Apoteoze*, njegove pijane čaše Banatu i njegovih Banaćana streljanih jer nisu hteli da koračaju po ratištima nego su, pre nego što su streljani, igrali kolo u jednoj veneričnoj bolnici slavne habsburške dinastije.

Sačuvana je jedna fotografija snimljena u austrougarskoj bolnici. Desetak lekara i pacijenata sede, okupljeno oko jednog stola. I Aladar je sa njima, ali nekako usamljen, udaljen, u dnu prostorije, gotovo odvojen od ostalih – kao da tom društvu ne pripada (slika dole).

Zahvaljujući dobrim lekarima, preživeo je amputaciju ali mu je oslabljeni organizam podlegao *galopirajućoj* tuberkulozi. Umro je 12. decembra te iste 1916. godine u bolnici za grudobolne u Grimesteinu. Posle nekoliko godina njegovi posmrtni ostaci su preneti u Zemun i tamo sahranjeni na Jevrejskom groblju.

III

Osamdesetih godina sada već prošlog veka, u Beogradu je nastala moda sakupljanja „antikviteta“. Ljudi su odlazili u Rumuniju i tamo kupovali slike, porcelan, tepihe pa čak i manje komade nameštaja, donosili to ovamo i prodajući te predmete zarađivali... Jedan moj daleki rođak Vidoje Tomović odlazio je u Rumuniju i od jednog čoveka koji se bavio preprodajom takvih predmeta kupovao ono što je mislio da će, u Beogradu, moći dobro da proda. Tako je u Temišvaru, upoznao jednog starog Jevrejina i vremenom se s njim prijateljiio. Nekada veoma bogat, taj matori osobenjak je, ostavši udovac bez dece, rasprodavao svoje pokućstvo. Prezivao se Polak. Sa zemunskom porodicom Polak, tvrdio je, nema nikakve veze. Starac je, sasvim slučajno (*da li je išta slučajno?*), ispričao da ima tri sveske rukom pisanih stihova, sveske koje je njegova pokojna žena čuvala kao uspomenu na izvesnog Aladara Polaka sa kojim se družila dok je, još pre prvog svetskog rata, živela u Zagrebu. Posle dužeg pogađanja, prodao je, za relativno malu sumu novca, te sveske Vidoju.

Vidoje je, sa tim sveskama, otišao mojoj baki Rozaliji – znajući da je njeno devojačko prezime Polak. Ispostavilo se da su to one tri izgubljene Aladarove sveske. One istina nikada nisu stigle u Aladarove ruke, ali su napravile jedan čudan krug od sedam decenija i vratile se upravo tamo gde treba.

Posle bakine smrti, moja majka je te sveske predala Jevrejskom muzeju u Beogradu. Povezane crnim platnom, pisane su rukopisom koji ja, na žalost, ne umem da čitam. Šta u njima piše, kakva je njihova poruka, ostaje tek da se dešifruje.

IV

Aladaru je bila nesnosna pomisao da će, kao „hrvatski Židov“ i austrougarski vojnik, morati da puca na nekoga, da puca na ljude samo zbog toga što žive na drugoj obali reke Save – i zbog toga se bacio pod točkove voza koji je trebalo da ga odveze u rat – u kome on nije hteo da učestvuje. Nije hteo da učestvuje u ratu koji je Austrougarska, 1914. godine, objavila Srbiji.

Mnogo godina kasnije, Matveju, jedinom praunuku Aladarove sestre Rozalije opet je bila nesnosna pomisao da će morati da puca na ljude samo zbog toga što žive na nekoj drugoj obali ili samo zato što se njihov govor neznatno razlikovao od njegovog. I zbog toga je, 1991. godine, iznenada

napustio svoju zemlju. Nije hteo da učestvuje u ratu koji, ovog puta, niko nikome nije ni objavio.

I još nešto: unuk Rozalijin se, napustivši Srbiju, vratio u onu istu zemlju koju su njegovi preci napustili pre gotovo dve hiljade godina. Sada živi u jednom kibucu blizu Haife.

V

Nisu li, u njihovim sudbinama, prepoznatljivi neki krugovi – ili možda spirale kojima se ne zna početak i koje, možda, nikada neće imati kraja.

Aleksandar Ajzinberg
(1998.)